

גדעון רפאל בן מיכאל

יעקב קאפל טהאבן מנהיג מופת הראוי לחיקוי וההערכה

השתדלנים האלה, רובם מצאו חית נפשם מ"סחר־מכר", ולפעמים אך בנפשם הביאו לחמם, לחם צר ומים לחץ. ובכל זאת בבוא עיתם להיות "שלוחי ציבור" או "שלוחי דרחמנא" לא שמו לב לטובת עצמם, נטשו ביתם, עזבו את רכושם וקניינם, לא חסו על עמל וטורח, ויכתתו רגלם לעיר הפלך או לעיר הבירה; לא עצרום גשם ושלג, חרב וקרח, וכל מעינם אך באחיהם, שנקלו או נרדפו לעיניהם,

פעם בעד עמם, רחמים שאלו,

ופעם – משפט דרשו, ולא אחת ושתיים השליכו את נפשם מנגד,

והיו נכונים למות על קדושת השם.

"הפרנסים" האלה לא ביקשו להם תוארי הוד והדר, לא דרשו אותות כבוד, לא הלכו אחרי עיניהם, לא נפתו אחרי נשים מפזרות דרכיהן, לא שמעו בקול שרים ושרות בבתי קירקסאות ותיאטראות, לא שיחקו בקוביא, ולא עשו נשפי חשק להתהולל ולהשתולל. שמחתם הייתה אך שמחת מצווה ושרותיהם אך קודש לה' המה היו בכל ליבם ונפשם מאודם נתונים נתונים אך לעמם. על כבודם לא חסו, לטובת אחיהם בני בריתם. המה כרעו ברך בדמעות שליש לפני עבד אהוב כמו לפני שר הארמון, אם אך ידעו כי בזאת ימציאו לעמם פדות ורווחה, ואדיר כל חפצם היה – אך להוציא עשוק מיד עושקו, ואף גם זאת, בהיותם "תקיפים בחצר" לא עזבו "המנהיגים" האלה את מעונם הצר בגטו, ולא התרחקו מאוהלי יעקב, ויתענו את אחיהם ככל אשר התענו הם.

תוכן העניינים

עמודים

- פתח דבר 3
- ר' קאפל פרנס בקהילת הקודש פרשבורג
- וצמיחתו כמנהיג 11
- מעשי החסד של ר' קאפל 11
- ר' קאפל כמשכין שלום בקרב זוגות נשואים 12
- ר' קאפל מקדיש עיתותיו למען הציבור 12
- ר' קאפל מסייע ליהודים בענייני מסחר 13
- ר' קאפל נאבק בשלטונות למען הורדת מס ליהודים 14
- ר' קאפל נאבק למען זכויות היהודים לעסוק במסחר 14
- ר' קאפל דואג לעניים שאינם יהודים 17
- רבי קאפל "שתדלן היהודים בהונגריה וגלילותיה" 19
- קשייו של ר' קאפל במגעיו עם השלטונות
- ודרכי התמודדותו 20
- כתב הסובלנות של הקיסר יוסף השני 21
- גזרות נוספות שניחתו על היהודים
- ר' קאפל נאבק לבטלם 23
- איסור גידול זקן 23
- אין מרגוע ומנוחה לר' קאפל – הוא ממשיך במאבקיו 24
- ר' קאפל מתמנה לעמוד בראש "טובי המדינה" 25
- ה"כנסת הגדולה" בהונגריה 26
- היהודים נאבקים על זכויותיהם האזרחיות 29
- ר' קאפל ממשיך במרץ לפעול למען היהודים 33
- מאבקו של ר' קאפל מנהיג היהודים
- למען לא יגייסו את היהודים לצבא 35
- הכיתוב על מצבתו בבית העלמין 48

פתח - דבר

בשנת תרנ"ט-1899 כתב יהושע לעוויןזאהן [לוינזון] את **הספר "פרנסים בישראל"** ובו התמקד בקורות חייו של **המנהיג ר' יעקב קאפל טהאבן** פו"מ דק"ק [פוסק ומורה דקהילה קדושה] פרעסבורג ושתדלן גדול ליהודים בהונגריה וגלילותיה והנהיג בגאון את אותן הקהילות בעת צרה ומשבר, במסירות נפש, בענווה וביושר ציבורי.

לאחר שעיינתי בספרו, הגעתי לכלל מסקנה, שעלי לספר את סיפורו של מנהיג נערץ זה, ראוי הוא, שנעלה את דמותו והנהגותיו לקדמת הבמה וזאת כדי להעביר מסר למנהיגי העתיד: ראו, כיצד מנהיג זה התנהל בקהילותיו, לכו בעקבותיו, למדו ממנו ויישמו את הליכותיו.

ר' יעקב קאפל טהאבן, פעל בשנים תצ"ב- תקנ"ט, 1732 - 1799.

יהושע לעוויןזאהן, כתב את קורות חייו של **ר' יעקב קאפל** רק לאחר מאה שנים מאז פטירתו. המקורות שמהם שאבתי את המידע, מובאים בתוך הספר **"פרנסים בישראל"**, ניתן לעיין בספר באתר האינטרנט:

<http://www.hebrewbooks.org/46655>

* * * * *

עלינו לזכור, שמאז יצא עם ישראל לגלות ולא הייתה לו מדינה, התנהלו חיי היום-יום של היהודים בתוככי קהילותיהם.

במשך השנים, התמסדו הקהילות, נקבעו תקנות ומונו מנהיגים שניהלו את הקהילות. שתי דפוסי מנהיגות נוצרו בקהילות, מחד, רב הקהילה, שהיה **מנהיג דתי-רוחני** ובני הקהילה סרו למרותו וקיבלו את פסיקותיו ההלכתיות. ומאידך, בספרי הלכה רבים אנו מוצאים תיאורים על **מנהיגות אזרחית** שנקראה "שבעה טובי העיר" בקהילות האשכנזיות, ו"מעמד" בקהילות הספרדיות. לעיתים, אנו מוצאים מנהיגים יחידים הנקראים גם "פרנסים". המנהיגות האזרחית אופיינה על-ידי אנשים בעלי כושר מנהיגות ויכולת אזרחית לנהל את חיי הקהילה ולייצגם בכל ארץ וארץ בפני שלטונות הממלכה, בעיקר בעת משברים ורדיפות היהודים. בחלקם היו אלה אנשים מן "השורה" ולא בהכרח תלמידי חכמים, גם תלמידי חכמים היו בניהם.

"ספר החינוך", שחובר בסוף המאה ה-13 ע"י ר' אהרון הלוי מספרד ועוסק בתרי"ג מצוות התורה, והמפרט את מקור המצווה, שורשי המצווה, פרטי המצווה, על מי חלה המצווה ועונשו של העובר על המצווה. במצווה תצ"א [פרשת שופטים] **הוא מתייחס למיני מנהיגים ותפקידם.** וכך הוא כותב:

"ויש לנו ללמוד מזה שאף על פי שאין לנו היום בעוונותינו סמוכים, שיש לכל קהל וקהל שבכל מקום למנות ביניהם קצת מן הטובים שבהם שיהיה להם כוח על כולם להכריחם בכל מיני הכרח שיראה בעיניהם בממון או אפילו בגוף על עשיית מצוות התורה ולמנוע מקרבם כל דבר מגונה וכל הדומה לו. ואל הממונים גם כן ראוי לישר דרכם ולהכשיר מעשיהם ויסירו חרפת העם מעליהם פן יענו אותם על מוסרם שייטלו קורה מבין עיניהם..."

בהיסטוריה היהודית שימש המושג "פרנס" לא רק במובנו ההלכתי של מנהיג המתקן תקנות, אלא גם כדמות של אדם חשוב ומשפיע בקהילתו - מנהיג אזרחי.

קהילות רבות תיקנו תקנות, כעין "חוקים" להסדיר את חיי הקהילה. בתוך התקנות הללו אנו מוצאים תקנות למינוי פרנסים.

כבר הבאתי בתוך הספר את הדברים בעניין מינוי פרנסים:
"אין מעמידין פרנס על הציבור, אלא אם כן נמלכים בציבור".
וכן הבאתי דברים ממסכת ברכות דף נ"ה בעניין מינוי מנהיגים, **וכך נכתב:**
"אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, הגון עליך בצלאל? אמר לו: ריבונו של עולם, אם לפניך הגון - לפני לא כל שכך? אמר לו: אף על פי כן, לך אמור להם. הלך ואמר להם לישראל: הגון עליכם בצלאל? אמרו לו: אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הוא הגון - לפנינו לא כל שכך?".

* * * * *

באירופה של המאה ה-16 ואילך, עמדו הפרנסים בראש הקהילה היהודית וניהלו אותה מההיבט המינהלי, כולל בחירת הרב, שכירתו ותשלום שכרו. בגרמניה של אותה תקופה היה מקובל לראות את יהודי החצר, שהיו בעל מעמד כלפי השלטונות, גם כפרנסי הקהילה. במקומות בהם לא היו יהודי חצר, הייתה הקהילה היהודית מתארגנת כ-Landjudenschaft והנהגתה שימשה הן כפרנסי הקהילה והן כמייצגי הקהילה בפני השלטון.

* * * * *

התמקדתי בדברים הקשורים לנושא המנהיגות. הספר "פרנסים בישראל" נכתב בעברית ארכאית ולכן כתבתי את עיקרי הדברים בעברית, שתהייה מובנת לקוראים. פעמים ציטטתי ולא שיניתי דברים כי באותם דברים היה ניחוח של אותה תקופה, ורציתי שתחושו את התקופה.

חיי אנשי השם.

פרנסים בישראל

א.

יעקב קאפל טהעבן

תולדות חייו ופעולותיו בישראל.

נערבו עם"י מקורים שונים

ע"י

יהושע לעוויןזאָהן.

הוצאת ודוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ע

הוצאת „תושיה”.

ווארשא. תרנ"ט.

ברום ט. ה. האלטער ושותפו, נאלעווי 7.

ПАРНАСИМЪ БЕИСРОЕЛЪ

т. е.

Еврейскіе дѣятели.

1) Яковъ-Коплѣ Тѣбнѣ.

Соч. І. Левинсона.

Изданіе „ТУШІЯ.”

ВАРШАВА 1899.

Тип. М. И. Гальтера и Комп., Налевак 7.

רבי יעקב קאפל טהעבן

פו"ם דק"ק פרעסבורג ושתדלן גדול ליהודים דמדינת

הגר ונלילותיה" (תצ"ב - תקנ"ט).

תולדות חייו ופעולותיו בישראל.

תצ"ב 1732 - תקנ"ט 1799

ליום הזכרון (כ"ה מנ"א תרנ"ט) כמלאת מאה שנה לפטירתו.

בהקדמה לספרו כתב יהושע לעווינזאהן דברי שבח על המנהיגים בתקופתו וציין את תכונותיהם הנעלות, וכך כתב¹:

"והנה ידוע הדבר, כי חוקי התולדה ישמרו תפקידם בכל מדינה ומדינה, עם ועם במידה שווה, ולא ישימו פדות בין לאום ולאום. ובכך גם בנוגע לדברי ימי היהודים עלינו לשנות ולשלש את הפתגם הנכון והנאמן: "אין קפיצת הדרך במהלך חיינו!". **ואם כן הדבר הנה נעמיק שאלה:** איה הבריה התיכון המבריה את העבד יליד הגטו עם היהודי המגביה לשבת בין רוזני ארץ? איה המעבר בין הישראלי, אשר נתן גוו למכים כְּשֶׁה הנאלמה ובין אחיו אשר מקומו יכירנו בבית מועצות המדינה? מי הם האנשים אשר פנו הדרך להפיכה הגדולה הזאת? — על זאת נען בקצרה: **המנהיגים הגדולים שעמדו מעת לעת באוהלי יעקב, הפרנסים המפורסמים, אשר רבו את ריבנו והוציאו לאור את משפטנו. או נאמר במילה אחת, "השתדלנים" — כאשר יכוננו בפי ההמון — הם המה אשר הסבו ביציאת ישראל מהגטו לנאות מבטחים. אין חקר לרוח אלה הגיבורים אנשי השם! בעבותים חזקים אורו בחוגם הצר, ונפשם — אל על המריאה, כמו יתר אחיהם היו גם הם עבדים שעונו, ובכל זאת גאות לבשו, עוז התאזרו, ובגלל רוחם הכביר העשוי לבלי חת נקראו בשמותם: "תקיפים".**

השתדלנים האלה רובם מצאו חית נפשם מ"סחר־מכר", ולפעמים אך בנפשם הביאו לחמם, לחם צר ומים לחץ. ובכל זאת בבוא עיתם להיות "שלוחי ציבור" או "שלוחי דרחמנא" לא שמו לב לטובת עצמם, נטשו ביתם, עזבו את רכושם וקניינם, לא חסו על עמל וטורח, ויכתתו רגלם לעיר הפלך או לעיר הבירה; לא עצרום גשם ושלג, חרב וקרח, וכל מעינם אך באחיהם, שנקלו או נרדפו לעיניהם, פעם בעד עמם, רחמים שאלו, ופעם — משפט דרשו,

¹ "פרנסים בישראל", עמ' 7-10. בהמשך, אציין רק מספרי עמודים מהספר.

ולא אחת ושתיים השליכו את נפשם מנגד, והיו נכונים למות על קדושת השם.

“הפרנסים” האלה לא ביקשו להם תוארי הוד והדר, לא דרשו אותות כבוד, לא הלכו אחרי עיניהם, לא נפתו אחרי נשים מפזרות דרכיהן, לא שמעו בקול שרים ושרות בבתי קירקסאות ותיאטראות, לא שיחקו בקוביא, ולא עשו נשפי חשק להתהולל ולהשתולל. שמחתם הייתה אך שמחת מצווה ושרותיהם אך קודש לה' המה היו בכל ליבם ונפשם מאודם נתונים נתונים אך לעמם. על כבודם לא חסו, לטובת אחיהם בני בריתם. המה כרעו ברך בדמעות שלישי לפני עבד אהוב כמו לפני שר הארמון, אם אך ידעו כי בזאת ימציאו לעמם פדות ורווחה, ואדיר כל חפצם היה – אך להוציא עשוק מיד עושקו, ואף גם זאת, בהיותם “תקיפים בחצר” לא עזבו “המנהיגים” האלה את מעונם הצר בגטו, ולא התרחקו מאוהלי יעקב, ויתענו את אחיהם ככל אשר התענו הם.

האנשים האלה, אשר לא פחדו – עת טובת־עמם דרשה זאת מהם – מלחלל שבת בפרהסיא (כאשר נראה במרוצת דברינו) או מעבור על אחת ממצוות ה' אשר לא תעשינה, האנשים האלה בשבתם ספונים באוהליהם דרשו מצווה, נצרו תורה, לקחו מורים בעד בניהם לעשות גם אותם ללמודי־ה', ואת בנותיהם השיאו לאנשים יראי אלוהים, וכולם, בעת אשר התרחקו מן המותרות בנוגע לעצמם ובשרם, לא התמהמהו אף רגע לבזבז ממונם ואונם לטובת הכלל. וכל זאת עשו לא מפני איזו נטייה צדדית, כי אם מאהבתם את דחם ומחמלתם על אחיהם הנתונים בצרת ובצוקה, וגם תורתם בפיהם: שכר מצווה – מצווה, ו"כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא!" ועל כן עולמם ראו בחייהם, עת המון חוגג ליווה אותם תחת חופת כבוד – ביום

שמיני חג העצרת – אל בית מקדש המעט אשר בעירם, עת ישבו בראש הקרואים לזבח משפחה, על יד הרב האב"ד! [האב בית דין] ועוד כיבודים כאלה. ובייחוד: בתקוותם לגמול ושכר טוב -בעולם שכולו טוב!
כך חיו, פעלו והתנהגו "אנשי קודש" אלה רבות בשנים, **כל ימי היות שלטון "הקהל" באוהלי יעקב.**

ימים יחלפו, מועדים ינקפו ובת יהודה עוד כמלפנים תתייפח, תפרוש כפיה ותישא עיניה אל ההרים, מאין יבוא עזרה? עוד קטן יעקב ודל, עוד רבים רודפיו ושונאיו, והוא אובד עצות מבלי דעת במי לבחור ולקרב, להיות לו למורה דרך לנהלו אל המנוחה ואל הנחלה, והנה אם בכל העתים מצוות התורה חזקה עלינו לזכור ימות עולם ולהבין שנות דור ודור, על אחת כמה וכמת עתה חובה כפולה ומכופלת עלינו לשאול לימים ראשונים; יען מהעבר תצא תורה להווה, ודבר ה' מחזון דברי הימים.

רבים הם בתוכנו הסופרים המשווים לנגד עינינו תמונות גדולי אומתנו, וכותבים הולדות רבנינו, גאונינו, שרינו, חכמינו וכו'. אך במקצוע אחד עוד הניחו מקום להתגדר בו, והוא – בתולדות ה"שתדלנים" שעמדו לנו בשנות ראינו רעה, אשר מרביתם ראויים להיות לא רק לזיכרון בהיכל ה', **כי אם גם לברכה בפיות בניהם ולמופת לבני הדורות הבאים.**

למלאות את החיסרון הזה בספרותנו הואילו בעלי "תושייה" למלא את ידי לכתוב בעד בני עמנו את תולדות הפרנסים והשתדלנים שעמדו לנו בימי נדודינו ומרודינו. וכי לא עלי המלאכה לגמור אין אני בן חורין להיבטל מממנה לגמרי. וזה עתה כתבתי תולדות "הקצין המפורסם ר' יעקב קאפל טהעבן פו"מ דק"ק [פוסק ומורה דקהילה קדושה] פרעסבורג ושתדלן גדול ליהודים דמדינת הגר [הונגריה] וגלילותיה" [כך יכונה על מצבת קבורתו], בהיות

המלאכה הזאת עתה, מצווה שהזמן גרמא, יען כי ביום השישי ב"ה לחודש
מנחם-אב שנה זאת תמלאנה מאה שנה למן היום אשר גווע וייאסף אל עמיו;
למען ידעו אחינו בני ישראל בכל הארצות! בכלל ובהונגריה בפרט לכבד
ולהוקיר את היום הנכבד הזה".

* * * * *

בתחילת דרכו, פעל ר' קאפל כמנהיג בקהילת הקודש **פרשבורג** אשר
בהונגריה. בצעירותו הצטרף לעסקי המסחר של אביו. במסגרת עסקיו היו לו
קשרים עם שרי הממשלה "ואף למד מהם הרבה בהלכות דרך ארץ, ועל כן
בכל הליכותיו ונאומיו, בכל תנועותיו ומעשיו מצא דרך ליצור קשר אמין עם
האצילים.²

מעתה נקרא בשם "קאפל טהעבן". "ויגדל האיש הזה, וילך עוד הלך וגדל, עד
כי היה לברכה בקרב עדתו ולתהילה בפיות בני־ברית ושאינם בני־ברית מקרוב
ומרחוק. ויהי אהוב בתור יהודי, רצוי כתור סוחר, ונכבד בתור אדם באשר הוא
אדם". "יגעת – מצאת, וסוף הכבוד לבוא", **הדברים הללו, באו לידי ביטוי**
מעשי בהגיעו לגיל ארבעים. בשנת תקל"ג – 1773 נבחר להיות "פרנס ומנהיג
דק"ק פרעסבורג" ושתדלן ליהודים בהונגריה וגלילותיה.
היה זה המינוי נעלה, מינוי אשר אליו זכו אך הגדולים אנשי השם. הוא נשא את
המשרה הזאת על שכמו עד יומו האחרון מתוך תחושת שליחות עמוקה, אהבה
רבה לאחיו היהודים תוך כדי נאמנות לדת ישראל.³

² עמ' 20.

³ עמ' 22.

ר' קאפל פרנס בקהילת הקודש פרשבורג וצמיחתו כמנהיג

עוד בהיותו נער קלט היטב את סבלות אחיו היהודים. הדברים נחרטו בליבו והוא הבטיח לעצמו, כאשר יגדל הוא יסייע לאחיו להיחלץ ממצבם הקשה. "אם יחייני ואהיה איש בין אנשים אצא לעזרת אחיי בגלות, וכל לבי, נפשי ומאודי אקדיש קודש לה' ולאחיי הנתונים בצרה, במצור ובמצוק".

מעשי החסד של ר' קאפל

מנהיגותו הטבעית של הפרנס וה"שתדלן" היהודי ר' קאפל זכתה להערכה והערצה מפשוטי העם, מרבניו ומהשועים והעשירים בקהילה. את דרכו התחיל במעשי חסד בתוך קהילתו. **בכל ערב שבת ויום-טוב** העניק מזון בשפע רב לכל העניים ששיחרו לפתח ביתו. לא דחה אפילו עני אחד. מעשה צדקה זה עלה לו בכסף רב ולא חס על כספו. מעשי החסד שלו גרמו להידלדלות כספי משפחתו ולכן לא היה לבני ביתו מזון להשיב נפשם בלילי שבתות ובלילי התקדש חג ומועד. בימים אלה הסתפק במאכלים פשוטים שלא עלו ממון רב.

כאשר נלחמה אוסטריה עם תורכיה, נאלצו יהודים מן הנפות הדרומיות אשר בהונגריה לנוס על נפשם ורבים הגיעו לפרשבורג והתקבצו כולם בפתח בית הכנסת בהיותם מבוהלים, רעבים וצמאים לנפשם וביקשו סיוע מאחיהם היהודים.

ר' קאפל לא התמהמה, הגיע לבית הכנסת והוביל יחידים ומשפחות לבתי היהודים אשר בעירו וכך הנרדפים קיבלו את מחסוריהם במזון ולינה. הוא היה

נאה דורש וגם מקיים, שימש דוגמה אישית וקלט בביתו מאותם יהודים נרדפים ודאג לכל מחסורם.

ר' קאפל כמשכין שלום בקרב זוגות נשואים

אנשי קהילתו דימו את ר' קאפל לאהרון הכהן, שהיה אוהב שלום ורודף שלום. הוא עמל קשות גם בתוך קהילתו כדי לעשות שלום בין איש לאשתו. בית הדין הרבני של הקהילה לא נתן גט פיטורין ולא כתבו גיטין בטרם שלחו את הבעל ואת האישה לבית "ראש־הקהל", ר' קאפל טהעבן, בצפייתם כי יוכל לגשר ולפשר בין בני הזוג. בדרך כלל לא נכזבה ציפיית בית־הדין, וכמעט מדי פעם ופעם עזבו בני הזוג את בית הפרנס אהובים וחביבים, שמחים ועליזים, ויתלכדו מחדש ולא התפרדו עוד כל ימי חייהם.

ר' קאפל מקדיש עיתותיו למען הציבור

עסקיו הענפים דרשו ממנו השקעת משאבי זמן רבים לניהול העסק. הוא חש שאינו יכול להפקיר את קהילתו ולכן נשאר ר' קאפל נאמן למשמרתו – ודאג לצורכי קהילתו וכל משאלותיה נחתכים על פיו. בחוכמתו הרבה הוא ידע לשלב עבודת חול עם קודש.

ביתו היה פתוח לרווחה כל הימים. רבים פנו אליו והוא היה קשוב בסבלנות רבה לשמע הזעקות והתחנונים של היהודים העשוקים. גם בלילות לא נח ולא שקט כיתר בני האדם, מנורה הייתה דולקת בחדרו כל הלילות עד אור הבקר, וכל איש אשר יהיה לו דבר נחוץ לראש הקהל בא אליו גם באישון לילה לשפוך לפניו שיחו ור' קאפל הקשיב, שמע ועזר לכל הפונים אליו.

כל כך היה טרוד בענייני היהודים בעניינים רבים שלא נתנו לו מנוח. באמצע הלילה התעורר משנתו, ניגש לשולחן וכתב את הדברים שעליו לטפל ורשם לעצמו רעיונות, כיצד עליו להתמודד עם הגזרות שהטילו השלטונות על היהודים. שנתו הייתה קצרה ובשעות המוקדמות של הבוקר הלך להתפלל בבית-הכנסת.

בשובו מבית הכנסת כבר חיכו לבואו שני סופריו, **כי אז ערך את מכתביו הרבים, או ספרי בקשה או תעודות שונות. כישרונותיו היו רבים. היה לו זיכרון נפלא ושכל חד וחריף, שאיפשרו לו לעשות שתי מלאכות כאחת: בפיו דיבר, והסופרים כתבו על הגיליון שני כתבים שונים בבת אחת. וכך הייתה מלאכתו: בתחילה הביע מאמר שלם לסופר הראשון, ובעת אשר הוא כותב אותו בספר, דובבו שפתיו מאמר אחר לסופר השני, ויחזור כה חלילה עד הם שני הכתבים כאחד. וכל זה עשה מתוך חרדת קודש ובדבקות למען צורכי עמו המרובים. רק כאשר סיים מלאכתו הלך לסעוד את סעודת השחרית.**⁴

ר' קאפל מסייע ליהודים בענייני מסחר

מדי ערב שבת היו היהודים קונים מדייגים נוכרים דגים לקראת שבת. הדייגים ידעו היטב שאכילת דגים הינו מאכל אהוב ליהודים כחלק בלתי נפרד מ"עונג של שבת". הם ניצלו עובדה זו והעלו את מחירי הדגים במחירים מופקעים.

⁴ עמ' 25-26.

ר' קאפל טהעבן גילה יוזמה ומנהיגות והוא נתן הוראה לבני קהילתו שלא יקנו דגים לקראת שבת. יוזמה זו פגעה קשות בפרנסתם של הדייגים והם נאלצו להוריד באופן משמעותי את מחירי הדגים.

ר' קאפל נאבק בשלטונות למען הורדת מס ליהודים

ראשי העיר פרשבורג דרשו מהיהודים מס כפול על הזכות לעבור בגשר החוצה את נהר הדנובה. במעשה זה רצו להרבות את ההכנסות לקופת העיר וגם להשפיל את היהודים.

ומה עשה ר' קאפל? הלך לשלטונות העיר והציע להם שהוא יקבל עליו את התפקיד של איש המכס מטעמם ויגבה תשלומי מעבר מאלה העוברים על הגשר מבני ברית ומאלה שאינם בני ברית. **הוא שילם מכיסו** ממון רב כדי לקבל את התפקיד של גובה המכס. בתוקף סמכויותיו הוא ציווה לעובדיו שפעלו בגביית המכס לקחת מהיהודים מס במידה שווה כמו מהנוצרים.

ר' קאפל נאבק למען זכויות היהודים לעסוק במסחר

לאחר פטירתו של האב"ד דק"ק [האב בית דין דקהילת הקודש] פרשבורג "הרב הגאון הגדול החריף והשנון מו"ה [מורנו הרב], מאיר ברבי" נבחר רב חדש "הגאון החריף מו"ר [מורנו ורבנו] משולם טישמניץ ממדינת פולין" לאב"ד דק"ק פרשבורג.

באותה עת ר' יעקב קאפל לא שהה בפרשבורג בגלל עסקיו המרובים אבל רצה בכל מאודו להגיע לטקס הכרתו של הרב החדש ולכן עשה מאמצים רבים בשלג ובכפור כדי להגיע במועד לעירו.⁵

טרם הספיק לנוח ממסעו, הגיע אליו במרוצה מזכיר העדה **ועידכן אותו בגזרות חדשות שנפלו על היהודים**. הגיע צו המורה לסגור את חנויות ברובע היהודים. ר' קאפל שאל לתומו: ומה עשו ה"פרנסים" של הקהילה? ותשובת המזכיר הייתה: "הם לא עשו מאומה. הם חיכו לבואך כדי שתייעץ להם מה לעשות".

"נחדל מדבר עוד", ענה ר' קאפל, **מהרו והביאו לי עגלה הרתומה לסוסים קלי-המרזץ, ואסע ואלכה לוינה להוציא – בישה' לשנות את רוע הגזרה**.

כאשר שמעה אשתו ובני משפחתו על המהלך שהוא הולך לעשות, התחננה כל המשפחה וביקשה מר' קאפל שיחוס על נפשו. הוא עדיין עייף ויגע ממסעו הקודם. כמובן, דחף השליחות הציבורית למען עמו בערה בקרבו. הוא לא היסס מקשיי הדרך, מהחורף הקשה וערמות השלג, שם מבטחו בקב"ה והגיע לוינה.⁶

"בבואו לוינה נכנס לפני ולפנים, וייקח דברים עם מי שהעניין תלוי בו, ויצא – ופקודה ממקום גבוה בידו לפתוח דלת ולפתוח דלתות היהודים אשר בעיר פרשבורג, להניח להם מעושקם ולעמוד לימינם, לבל יפול משערות ראשם ארצה".

הוא היה שמח וטוב לב, וכמובן הודה לקב"ה על "סייעתא דשמיא", ומיד שם פעמיו בעגלת חורף וחזר לעירו.

⁵ עמ' 27.

⁶ עמ' 29.

הוא הגיע לפרשבורג אחרי זמן הדלקת נרות שבת, לא נכנס לביתו כי חשוב היה לו להגיע לבית הכנסת. המתפללים הופתעו בראותם את ר' קאפל שעדיין לבוש בבגדי מסעו ולא בבגדי שבת.

הוא ניגש מיד לאב בית הדין החדש האב"ד ואמר לו את הדברים האלה: "בואך לשלום, מורי ורבי! הן לא נעלם ממך, אלופי ומיודעי ה"רשעות" אשר יזמו עתה חברי בית-המועצות לעשות לנו, **בסוגרם את דלתות חנויות היהודים, ויכרתו אוכל ממשפחות רבות בקרב עדתנו.** והנה בישיע ה' צלחה בידי להשיב את הגזרה אשר נגזרה ולהביא ליהודים רישיון הרוממות לעשות מקנה וקניין בחנויותיהם באין מונע ומפריע. עתה, מורי! אם מצאתי חן בעיניך, הואילה נא, משום עת לעשות לה' לְאַחַר הפעם זמן קבלת שבת בכדי חצי שעה, ותן נא הרישיון על דעת המקום ועל דעת בית-דין – לחנוונים ללכת לבתיהם ולקחת את מפתחות חנויותיהם ולבוא אל כיכר-השוק, ובין כה וכה אלך אני אל בית-המועצה ואראה לשרים פתשגן כתב הדת שניתן לי בוינה הבירה ואקח אתי את השרים האלה, למען יסירו את החותמות אשר שמו על דלתות החנויות, ואחינו בני ישראל ייפתחו את בתי מסחרם לעיני הגויים, למען יראו כי אלוקי ישראל שומר על עמו, ויבלמו מרשעתם, למען ישישו העשוקים בשובם אל אחוזתם ויקראו לשבת עונג משנה. אנא, רבי, חנני, ושמע הפעם לקולו!" . . .⁷

הוא קיבל היתר מאב בית הדין ומיד רץ לבית המועצה והציג לפני השרים את "כתב הדת" שניתנה לו. בראותם את כתב הזכויות שניתן ליהודים, הופיעו השרים יחד עם ר' קאפל לפני כל קהל עדת ישראל, אנשים ונשים, זקנים ונערים, לראות ולהתענג במחזה העתיד לבוא. "ועוד מעט נפתחו דלתות החנויות, וכל חנווני ישב על מעמדו כקדם, ועיני שונאי ישראל ומנדיו נמקו

⁷ עמ' 30.

בחוריהן בשעה שעיני העדה נהרו מרוב שמחה. אחרי עבור חצי השעה הנועדה הגיפו הדלתות, ונעלו המנעולים, וישאו את המפתחות לבתיהם, ועוד רגע כמעט חשו כולם, וקאפל בראשם לבית הכנסת, ויזמרו ממקור לבב: "לכו נרננה לה' נריעה לצור ישענו" ושמחת עולם הייתה על ראשם, ויודו לה' "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" ויברכו גם את ר' קאפל מיטיבם המרומם מכל ברכה ותהילה. ורק אחרי כלות התפילה סר ר' קאפל אל ביתו".

* * * * *

ר' קאפל דואג לעניים שאינם יהודים

אחרי כל מעשי ה"רשעות" וה"גזרות" אשר הסבו לר' קאפל וליהודים נזק וצער, שבת ובושת, למרות התלאות הנוראות אשר מצאום מידי תושבי הארץ **לא החזיר ר' קאפל לאלה כמידתם. הוא דאג גם לעניים שאינם בני ברית, ויהי נכון בכל עת ובבל שעה להועיל ולהיטיב להם.**

עוד מעשה שהיה: ליד ביתו עמד אוהל של אישה נוצרית שהייתה ענייה **מרודה** וביקשה מר' יעקב קאפל שיאפשר לה למכור במקום הזה עוגות ויין שרף. ללא היסוס הוא אישר את בקשתה ולא ביקש דמי שכירות. במעשה אצילי זה סייע לאותה אישה להביא פרנסה לאנשי ביתה. מדי יום נעצר ר' קאפל ליד האוהל, דרש בשלומה וחזק אותה בדברים. באחד הימים, בדרכו לביתו סר אל האוהל לדרוש בשלום הענייה הנוצרייה והנה הגיע אליו השמועה כי בנה של הנוצרייה חלה לפתע והיא רצה חיש אל ביתה הדל לדעת פשר מחלתו. לא נחה נפשה של האישה והיא פרצה בבכי מר. והנה התגלתה גדולתו של מנהיג.

וינחם אותה ר' קאפל ויאמר: "מנעי קולך מבכי, קומי ולכי לביתך, וראי מה נהייתה שם, ואני אשב פה אל השולחן, שעליו מונחים העוגות ובקבוקי יינך, ואמכרם כמוך לכל שואל ומבקש". האישה, אומנם לא חפצה כראשונה לעשות כרצון ר' קאפל, כי חשבה זאת לחילול כבוד מטיבה איש חסדה. אולם הוא עמד על דעתו כדרכו, ויפצר בה עד כי באחרונה נאותה להצעתו, ותמהר ותלך לדרכה, ור' קאפל נשאר בסוכתה בתור מוזג...".⁸

לפתע, בלי תכנון מוקדם עבר במקום הקיסר יוסף השני, מלווה בפמליה נכבדה של שרים וסגנים, אצילים וחשמנים, ובעינו החודרת הכיר מיד את ר' קאפל ויקרא בקול: "מה זה עיניי רואות? הגם ה"פרנס" טהעבן במוכרי יין שרף? — הבה! תן נא גם לי צנצנת אחת יין, ואתן לך את מחירה!".

ר' קאפל סיפר לקיסר את פרשת דבר האישה הנוצרית הענייה אשר מחמלתו עליה היה לממלא מקומה. הקיסר התרשם מאד מדבריו ושיבח אותו על מעשיו. אחרי שלגם מיין השרף הושיט לו שקל זהב עבור שרותו. מלוויו של הקיסר ביקשו מהקיסר לנהוג כמוהו, כמובן הקיסר אישר זאת וכל אחד מהלווים נתן שקל זהב.

כאשר שבה האישה לסוכתה ובנה הקטן על זרועותיה, מיהרה להודות לר' קאפל על מעשי חסדיו. במעמד זה נתן לה ר' קאפל את שקלי הזהב אשר אגר בעדה. היא נפעמה מכמות שקלי הזהב שהצטברו. היה זה סכום הגון שהעמיד אותה על רגליה.

ר' קאפל נתן לה גם הוא שקל זהב מכיסו, וחיש חמק עבר ויעלם מעיניה, מבלי אשר הספיקה להביע לו תודתה.

⁸ עמ' 31.

ו"ראש הקהל" היה ביום ההוא נערץ ומהולל בפי כל, ושיחו בו בהיכלי שרים כמו באוהלי דלים, ויקדש שם ישראל ברבים.

* * * * *

רבי קאפל "שתדלן היהודים בהונגריה וגלילותיה"

ר' קאפל הוכיח עצמו כמנהיג משמעותי ליהודים בפרשבורג והנה התברר שהוא גם פרש כנפיים ונעשה "שתדלן" ומנהיג גדול גם במדינת הונגריה וגלילותיה ולכל היהודים בארצות אוסטריה.

אמרו עליו שקול פנימי קורא למנהיג לא להרפות להמשיך בדרכו. הוא שמע כעין קול אלוקים פנימי הקורא לו: "עורה, אל תנום ואל תישן, והיה עזר בצר לעמך אשר אהבת בכל לבבך ובכל נפשך, ואנוכי אהיה לך לפה למען תצליח במלאכתך". כירא־אלוקים ובן נאמן לעמו, ענה ר' קאפל: "הנני נענה בחפץ לב לקריאתך ולכל אשר תצווני אלך".

קול פנימי זה נטע בר' קאפל לשאת על שכמו שליחות ציבורית ולהיות "שלוחא דרחמנא" [שליחו של הקב"ה]. בעוצמה פנימית זו ויתר על מנעמי החיים ופעל למען הציבור באמונה במסירות נפש וללא ליאות.

ר' קאפל כמנהיגם של יהודי הונגריה ואוסטריה הציב לעצמו שתי מטרות מרכזיות:

א. להילחם כנגד החוקים והגזרות האכזריות שהתרגשו מעת לעת על היהודים.

ב. להיאבק על שוויון אזרחי ליהודים. על היהודים לקבל חובות וזכויות כפי שניתן לנוצרים, וכך נאבק למען לא יגייסו יהודים לצבא.

קשייו של ר' קאפל במגעיו עם השלטונות ודרכי התמודדותו

כאשר ישבה על כס הקיסרות מריה טרזיה, מצבם של היהודים היה רע מאד עקב הגזרות הקשות שהטילה על נתיניה היהודים. "היו לה יועצים רעי לב - "פריצים" עריצים, ישועים ושרים סוררים שאכלו את ישראל בכל פה, ואין פוצה פה ומתנגד, ואין יום שאין קלקלתו מרובה מחברו. לא נשאר אפוא לישראל דרך אחרת, בלתי אם לבחור באמצעיו העתיקים, הבדוקים והמנוסים, לאמור: "תשובה ותפילה וצדקה מעבירים את רוע הגזרה". זו הייתה תקופה קשה עבור ר' קאפל. הוא התקשה מאד באותה תקופה ליצור מגעים עם השלטונות למען היהודים. "מה קשה היה אז להיות "מנהיג" קהל גדול מישראל, לשאת טורחם ומשאם. ולהעביר מדי פעם בפעם את ה"רשעות" מן הארץ".⁹

כך חלפו לר' קאפל שבע שנות "שתדלנותו" הראשונות, משנת תקל"ג - 1773 עד שנת תק"מ-1780.

בשנת תקמ"א-1781, לאחר כ-40 שנות שלטון, מתה מריה טרזיה. על כסא הקיסרות התמנה בנה הבכור **הקיסר יוסף השני**. נפתחה תקופה חדשה במלכות אוסטריה. הקיסר שינה סדרי שלטון. הוא ביטל את חברת הישועים "ונטל כוחם ואונם, פתח בתי האוצרות הספונים, אשר בבתי תפילותיהם טמונים, והוציא כסף וזהב ואדרכמונים, וכלים מכלים שונים, אשר אצרו קדמונים, נדבת עשיר והלך אל גנזי המלך". העניק זכויות לנתיניו והתייחס בכבוד רב אל נתיניו - כקטנים וכגדולים".

⁹ עמ' 34.

ציפיותיהם של היהודים מהקיסר החדש הייתה רבה. תקוותם הייתה שהקיסר יחזיר על כנם את החוקים הישרים אשר עשקו מהם אבותיו בזרוע כח ללא משפט וללא צדק, "ובצפייתם צפו כי ישוב וירחמם ויחדש ימיהם – כלומר: **שווי זכויותיהם – כקדם**".

גם מעיני הקיסר הזה נעלמה העובדה הגלויה **כי היהודים אוהבים את החרות, ומוקירים את ארץ מולדתם וגם את תרבות ארצם [לא במידה יתרה] אבל לא פחות מתושבי הארצות שבהם הם נמצאים.**

"בעיניים כלות צופים היהודים ליום שבו יזכו לחיות לא לבד בתור יהודים בודדים כי אם גם בתור אדם באשר הוא אדם, ואם אך ישיב לו את אשר לוקח ממנו בזרוע כח ויהיה חופשי כאחיו הנוצרי או אז חיש יכירנו מקומו הראוי לו ויחד כבודו בקהל העמים הנאורים, ושמו ינון לעד לכבוד ולתפארת בחברת כל הלאומים שחיו, חיו ופעלו ככל הזמנים ובכל ארצות התבל".

כתב הסובלנות של הקיסר יוסף השני¹⁰

הקיסר יוסף השני, איש נאור ומשכיל, רצה להשיב לאזרחים היהודים את כבוד האדם, לא הלך בדרכי אמו מריה טרזה המרשעת והשתדל להשיב להם את הזכויות אשר שללו מהם אבותיו.

בשנת-1782 הוציא את "כתב הסובלנות" הידוע, המרים במידה ידועה את היהודים, משפלות עבדים למצב "אזרחים נסבלים". יוסף השתדל להפוך את היהודים ל"אזרחים מועילים" מבחינה כלכלית. כן האמין, כי יש צורך לשלול מהם את האופי הלאומי. על כן אסר עליהם את

¹⁰ אונגרפלד משה: "קהילת וינה" מתוך "מחניים", גיליון ק"כ, מרחשוון תשכ"ט-169.

השימוש בלשון העברית בכל תעודותיהם, ביטל את בתי דיניהם המיוחדים, אסר עליהם להתארגן בקהילות מיוחדות, הטיל עליהם את החובה לשלוח את בניהם לבתי ספר הכלליים של המדינה ויעץ להם לפתוח בתי ספר כלליים בשביל תלמידים יהודים

כן ביטל את הטלאי היהודי הכתום ואת מס הגולגולת היהודי, הטיל על היהודים את חובת עבודת הצבא, פתח לפנייהם את כל בתי ספר התיכוניים והגבוהים במדינה, ציוו עליהם לקבוע לעצמם שמות משפחה קבועים (בגרמנית כמובן), עודד אותם להרחיב את מסחרם ולפתוח בתי חרושת במדינה והתיר להם לשבת בכל מקום.

הפקודה, שיצאה בתוקף "כתב הסובלנות", לפתוח בכל המונרכיה בתי ספר כלליים עבור ילדי ישראל בלשון ההוראה הגרמנית, פילגה את יהודי המדינה לשני מחנות. משכילים, ובייחוד חסידי תנועת הרפורמה הדתית, שמחו על כך וחיברו שירי תהילה לכבודו של הקיסר החסיד, ואילו היהודים החרדים, בייחוד בגליציה, ראו בחוק זה גזירת שמד, וקראו לצום ולאבל. הם אסרו מלחמה על בתי ספר אלה, עד שנאלצה הממשלה, בשנת 1806, לסגור את כל בתי הספר האלה בגליציה.

עם מותו של הקיסר יוסף, הורע מצב היהודים. אחיו ליאופולד, שבא במקומו, עורר אמנם תקווה בלב היהודים. אולם לאחר כמה חדשים מת ליאופולד ופראנץ השני, שבא במקומו, הקשה את לבו ליהודים. ראשית מעשהו היה לחדש את "מס הגולגולת", שבוטל בשעתו על ידי קיסר יוסף, על כל יהודי שנכנס לוינה, הוא פתח לשם כך את "משרד היהודים" ותלה עליו שלט: "בשביל יהודים, עגלונים ונושאי כורסאות".

גזרות נוספות שניחתו על היהודים ור' קאפל נאבק לבטלם

ב-27 דצמבר 1785 נתן הקיסר פקודה, שחל איסור על היהודים לעסוק בתעשיית ייצור יין ואלכוהול והקמת בתי מרזח. פירושה של פקודה זו, גזילת פרנסה מיהודים שימנע אוכל מפיות משפחות רבות מבני ישראל. גם הפעם הצליח ר' קאפל להעביר את רוע הגזירה.

בשנת 1786 יצאה גזירה נוספת. אסור ליהודי לתת בהקפה לאיכר יותר מסך עשרים קשיטות (קרייצער) ואם הילווה יותר חל עליו איסור לבקש את ייתרת הכסף שחייבים לו ולא יוכל לתובעו בבתי משפט ואם ייעשה זאת ייענש על כך. גם כאן הצליח ר' קאפל להעביר את רוע הגזירה.

מהדברים האלה אנו למדים על ההתמודדות הקשה של ה"השתדלן הגדול", ר' קאפל בכל ימי ממלכת הקיסר יוסף השני.

איסור גידול זקן

בחול המועד של פסח בשנת תקמ"ג-1783, עת יהודי עיר פרשבורג חגגו את חג הפסח, הגיעה ליהודים גזירה חדשה: על כל היהודים לגלח את שער זקנם. "והאיש אשר לא ישמע לקול הפקודה הזאת ייתפש על ידי השוטרים, והמה יצוו את הספר הנוצרי לגלח את שער זקן העברייין בריש גלי להיות לאות לבני מרי". חיל ורעדה אחז את הציבור היהודי. כדי להעביר את רוע הגזירה, נהגו היהודים במנהגי אבלות.¹¹

¹¹ עמ' 38.

בשעת משבר זו, הוכיח ר' קאפל טהעבן את כישורי מנהיגותו. הוא לא נכנס לדכדוך ולא בילה את עתותיו בבכי ומספד הוא התגבר כארי ורץ כצבי להושיע את אחיו בצר להם. לא המתין עד עבור ימי החג. הוא ידע שאחרי חג הפסח יצא הקיסר מוינה לאיטליה. הוא עזב במהרה את ביתו ושם פעמיו לוינה יחד עם שלושה פרנסים מקהילתו. דרכו צלחה. הוא הצליח לשכנע את הקיסר לבטל גזרתו ואכן הקיסר הוציא מנשר לביטול גזרתו.

"מיד אחרי החג נסע לביתו שמח וטוב לב, כי היטה, בעזרת ה', את לב המלכות לטובה ויבוא לביתו כשלום, ויספר לאחיו את ה"נס" אשר קרה, וליהודים הייתה, אורה ושמחה.

אין מרגוע ומנוחה לר' קאפל – הוא ממשיך במאבקיו

בכל עת עסק בטכסיסי ה"השתדלות", וכך חלפו עברו לקאפל כל ימי ממלכת הקיסר יוסף השני. הוא לא נח ולא שקט להעביר "הטובות" הרעות" אשר חשב הקיסר ביהודים למען יהפכו להיות לעם אחר. ר' קאפל חשב לתומו: "עתה אשב בשלוה זמן מה", והנה פתאום קפץ עליו רוגזה של "גזירה" אחרת, ועוד הפעם עמל וכעס יגיעות ותלאות, וגם הפעם אמר: "תשובה תפילה וצדקה" מעבירים את רוע הגזירה. את רוע הגזירה...¹²

הקיסר יוסף חלה ולא קם ממחלתו. "ויקום מלך חדש - הקיסר ליאופלד השני".

¹² עמ' 39-40.

ליאופולד השני, משל במשך שנתיים בלבד מ-1790 ועד 1792. הקיסר היה אהוד מאד בקרב עמו – יותר מאחיו. ליאופולד סיים גם את המלחמה עם העות'מאנים, הרגיע את המרד בהונגריה והסדיר הסכם שלום עם פרוסיה. היהודים קיבלו אותו בשמחה. ר' קאפל טהעבן ופרנסים נוספים נסעו לוינה לאחל הצלחה לקיסר בשבתו על ממלכתו. בקבלת הפנים שנערכה למשלחת קיבל ר' קאפל מהקיסר "מטבע זהב משקלה ט"ז אדומים לכיבודיהם". וכך תיארו מעריציו את סגולותיו של ר' קאפל: "הננו רואים עוד הפעם את "השתדלן הגדול" עומד על משמרתו **נהדר בתפארת עוזו, לכבוד לבית ישראל, אך לא לכבוד עצמו ולכבוד בני ביתו, כי רחוק רחוק היה ר' קאפל מאהבת הכבוד**".¹³

ר' קאפל מתמנה לעמוד בראש "טובייהמדינה"

כאשר עלה הקיסר ליאופולד על כסא ממלכתו נעשו שנויים גדולים באוסטריה. מחד, ביטל כמעט כל הפקודות והחוקים אשר פקד ואשר חקק אחיו יוסף השני, ומצד השני לא אבה להיות כמו אחיו, מושל בממשלה בלתי מוגבלת בהונגריה. המנהיגות היהודית בהונגריה חשה שיש לה שעת כושר כדי לבקש זכויות ליהודים ועליהם להשתדל לטובת עמם ככל האפשר. **ועוד הפעם אנו רואים את ר' קאפל עומד בשורת הראשונה בין המתעסקים בדבר מצווה זה.**

כדי לקדם את זכויות היהודים החליט ר' קאפל לחבור לפרנסים נוספים כדי ליצור אחדות בקרב קהילות היהודים. ולמטרה זו עשה חוזה עם שארו הקרוב אליו, הפרנס ר' נפתלי מעיר מארן, ועם בנו "השתדלן" המפורסם לשם

¹³ עמ' 42.

ולתהילה, ר' אליהו ראזענטהאל, והחוט המשולש הזה בא קודם כל לידי הסכם, **כי עתה נחוצה האחדות, כלומר להיות כאיש אחד חברים בעצה אחת. למען המטרה החשובה הזאת, החליטו להקים מסגרת של ראשי פרנסי ישראל ומנהיגיו אשר בארץ הונגריה. במסגרת זו יקיימו התייעצויות ולטכס עצה, כיצד יתמודדו עם הגזירות הנוחתות על היהודים. "והועד הזה נודע בקורות ישראל בהונגריה בשם "האסיפה רבתא" שהייתה בשנת תק"ן-1790 בעיר אובן".**

ה"כנסת הגדולה" בהונגריה

בראשית הדרך נבחרו עשרה "טובי-המדינה" להיות שליחי היהודים מול הממשלה כדי לעמוד על זכויותיהם (בעניינים הפנימיים היו לכל קהילה, כמובן, פרנסים מיוחדים). כל ההחלטות ב"כנסת הגדולה" התקבלו **ברוב דעות** ואיש לא יזיד להמרות את מוצא-שפתיהם.

הם בחרו את **ר' קאפל טהעבן** וראזענטהאל לעמוד בראשם. אחרי תום הבחירות נקבצו ובאו עשרת **"טובי המדינה" לעיר אובן**, משם הוציאו **"קול קורא"** לכל אחיהם היושבים בחמישים וארבע נפות-המדינה להיקהל בעיר המחוז ולהתייעץ בענייני היהודים. לאחר התייעצויות יודיעו במסמך כתוב את החלטותיהם, מסמך שיקבל אישור ע"י הצירים. מכל מחוז שלחו היהודים שני צירים להתכנסות שהייתה בעיר אובן.

בשנת תקנ"א-1791 השפיעה "המהפכה" בצרפת גם על הארצות השכנות, ומכל עבר נשבה רוח החופש והדרור. רוח זו הגיעה גם אל היהודים. הם החלו לשאוף לחיים חדשים.

הממשלה הוציאה מסמך הנקרא: "על דבר היהודים": "על אודות זכויות היהודים בערי הממלכה החופשיות הוחלט למנות ועד מיוחד, אשר יישא וייתן בשאלה הזאת, ואחרי ככלות עבודתו יציע מסקנתו לפני בית מועצות המדינה, אשר ממנו משפטה יצא, לשבט או לחסד.

בינתיים, קיבלו אישור מהקיסר שכל היהודים שהתיישבו עד יום הראשון לחודש ינואר משנת 1790 בערים החופשיות אשר בכל מדינות הונגריה – לבד מערי הערים אשר הן יוצאות מהכלל – יוותרו לעת עתה על מקומם, במעמדם הקודם, ואם איזה מהם גורשו ממקומות מושבותיהם, יש להם הצדקה לשוב למעונותיהם באין מוחה".

לשמע ההחלטה הזאת השמיעו מנהיגי היהודים קול אחד, כי הגיעה העת להתייעץ, ולהשמיע דעתם קבל עם. שלשה ימים רצופים, "ארכה קריאת מגילת "קינו" ושמיעת פרשת צרת־ישראל וסבל משאו בכל ארץ הונגריה, ואחרי אשר הודיעו ה"נבחרים" מחסורם ומשאלותיהם שבו לבתיהם, לתת דין וחשבון לפני בוחריהם".

"טובי המדינה" נשאו עוד באובן כשלשה שבועות, להתייעץ על המשך דרכם.

מחבר הספר "פרנסים בישראל" התרשם מאד מהמנהיגים וכך כתב:¹⁴ "מדי דברי "בעוסקים בצרכי צבור באמונה" כמו ר' קאפל טהעבן, רבי נפתלי ובנו ר' אליהו ראזענטדהאל וחבריהם. "מנהיגינו" מימי קדם לא שכחו אף רגע את הפתגם הידוע "כל ישראל חברים", ועל כן לא היו בענייני הכלל - יהודי איזה מחוז או איזו מדינה בודדים במועדם, ומראש ידעו כי אחיהם הקרובים

¹⁴ עמ' 45.

והרחוקים יעמדו לימינם, בכל עת מצוא ככל אשר יהיה לאל ידם. בכל עת היו בטוחים, כי "אח לצרה יולד" אשר יהיה ל"אחיעזר ואחיסמך", כבוא עליהם שואה פתאום או כי אזלת ידם להושיע להם בעצמם, ועל כן הודיעו תמיד צערם ברבים, ובכל עיר ועיר, מדינה ומדינה, מקום אשר אחינו בני ישראל נמצאים שם, מצאו, אם רב או מעט עזר בצרה.

בהיות רעב באיזו מדינה, בקום האספסוף לפרוע פרעות בישראל או לעולל עלילת שקר, לקחת נקם מהיהודים שנואי נפשם; אש כי יצאה ותאכל עיר ומלואה, או כי שטף מים רבים אליה הגיע, או על כל צרה שלא תבוא תקעו היהודים - המעונים והאומללים בשופר גדול, ושמעו אחיהם את קול השופר הולך וחזק, ויחרדו וינועו, וימלאו רחמים, ועוררו את. העם לשוב בתשובה שלמה באומרים: "כל ישראל ערבים זה בזה", וכי "בעוון הדור" יסבלו אחיהם הנתונים בצרה ובשבייה, — ובכן גזרו תעניות".

"אומנם לא היו לאבותינו אוניות־קיטור ומסילות־ברזל, טלגרפים וטלפונים, ובכל זאת כל מרחק לא הרחיקם זה מזה, אומנם לא היו להם אז בתי־דואר מתוקנים ומקובלים. כמו בימינו אלה, להוביל את איגרות הקהל — אם גם הדרכים היו בחזקת סכנה — לבל יפלו בידי זר, ולמען יבואו בטח למקום תעודתם, וכן היו אז באמת "כל ישראל חברים".¹⁵

"העוסקים בצורכי ציבור באמונה בימים ההם ידעו כי לא לקחו 'שררה' לעצמם, כי אם אך 'עבדות', ועל כן לא לבשו גאות במעשיהם, המה ידעו כי 'שגיאות מי יבין' וכי 'תשועה מי יבין' וכי 'תשועה ברוב יועץ' ועל כן בכל עת אשר היו

¹⁵ עמ' 46.

במבוכה נמלכו גם באחיהם הרחוקים, ולא חשבו לעצמם לפחיתות הכבוד אשר מעולם לא רדפו אחריו כי אדיר חפצם היה אך ורק – תשועת ישראל!".

היהודים נאבקים על זכויותיהם האזרחיות

גם בצרפת הרחוקה קם מנהיג ליהודים והוא ר' נפתלי הירץ מעדעסהיים המכונה בלע"ז [בלשון עבודה זרה] **גרף** אשר הביא רוב טוב לבית ישראל ועם כולם התייעצו על צפונותיהם וימתיקו סוד דת מה לעשות, וכולם – כמובן – עמדו לימינם בלב ונפש חפצה. רבות יכולנו ללמוד מחילופי המכתבים האלה.

אליהו ראזענטהאל מהונגריה שלח מכתב לרב נפתלי הירץ בצרפת בשפה העברית בשם "טובי המדינה".

מתוכן המכתב שנשלח, אנו למדים כי המנהיגים בהונגריה סללו להם דרך חדשה. המה לא הסתפקו עוד בתחנונים ובקשת רחמים, מגמתם הייתה לדרוש משפט צדק וזכויות אזרחיות שוות כמו לאזרחים שאינם יהודים. אחרי שקלא וטריא ומשא ומתן ארוך במשך שבועות אחדים, באו ה"טובים" לידי החלטה לכתוב את כל בקשותיהם במסמך הכתוב בלטינית, שפה שהייתה נהוגה מימים ימימה בהונגריה וגם בפולניה והעבירו את כתב הבקשה לידי ראש ועד המדינה.

כך נכתב במכתב הבקשה:¹⁶

"ובכן מלאי תקווה טובה הננו מתערבים לגשת לפני הוד מלכותך ולפני רום מעלת צירי המרינה וביראת הכבוד נפשנו בבקשתנו, כי תואילו בטובכם לתת צו, כי ייכתב בדת ארץ הונגריה להיות לחוק ולא יעבור כדברים האלה:

¹⁶ עמ' 48-53.

א. הרשות נתונה ליהודים לחיות באמונתם - דת־משה, ולנצור תורתם הכתובה והמסורה באין מונע ומפריע, ואין לאיש - יהיה מי שיהיה – הצדקה להבריח אותם לבוא במסורת הדת הנוצרית, או להטביל אותו (לשם הדת הנוצרית) למרות רצונו, ובפרט חל האיסור הזה על האומנים ועל המיילדות, ואם עברו ועשו כזאת למרות חוקי המלכה מריה טרזיה והקיסר יוסף השני,

ב. אין במעשיהם כלום, והטבילה לא שרירא ולא קיימת, ועל כן אין להם המשפט לנתק את הילדים האלה מזרועות אבותיהם ולהחזיקם אצלם. נגד רצון הוריהם, כמו כן אסור להכריחם – באיזה אמתלא שתהייה לחוג את חגי הנוצרים ולשבות בימים ההם מכל מלאכה. אשר על כן יש להם הצדקה לעבוד שפי בבתייהם באין מוחה ואך במשך עת הרינה והתפילה – בבתי כנסיות הנוצרים – יסגרו דלתות בתי מלאכתם, אך אינם מחויבים להפסיק אז את מלאכתם.”

ג. הרשות נתונה ליהודים כמו ליתר עמי הארץ לנסוע ממקום למקום, מעיר לעיר ומכפר לכפר באין מפריע, מבלי אשר יוכרחו לשלם בגלל זאת מס מיוחד, ואם יש לאחד מהמקומות האלה איזה זכויות משנים קדמוניות, אשר על פיהן נאסר ליהודים לגור או לסחור שמה, הנה הזכויות האלה – באין יוצא מהכלל – בטלין ומבוטלין. ונהפוך הוא, כי מעתה ועד העולם הותרה ליהודים הישיבה בכל ערי הממלכה החופשיות ובכל הקריות והכפרים, בלי כל מונע, אף יש להם הצדקה לקנות ולשכור – ברישיון שר האחזה – בתים ושדות ולהיאחז ולדור שמה כאות נפשם.

ד. הרשות נהוגה ליהודים לסחור בסחורות המוצאות מן המדינה לחוץ לארץ, והמובאות מעבר לגבול אל תוך הארץ פנימה כאוות נפשם וכיתר תושבי המדינה, בלי שום הבדל; אשר על כן יש להם הצדקה לבוא, בלי כל מניעה, אל כל המקומות ליומא דשוקא לעשות שמה מקנה וקנין, מקח וממכר, הן בערים והן בכפרים בלי שום הגבלה, כמו הנתינים הנוצרים. אבל לא לבד בעת ה"ירידים" כי אם גם בכל הימים – באין יוצא מהכלל – יש הצדקה ליהודים, ובייחוד לעניים שבהם, להתעסק במקנה וקנין בכל המקומות ככלל ובכפרים בפרט.

ו. תינתן דת לסגור על מסגר את "בתי־המרזח" בעד היהודים הנמצאים בערים שונות, אשר על ידם תצער ותמעט הכנסת היהודים במידה מרובה עד למאוד.

ז. הרשות נתונה ליהודים ללמוד כל מלאכת־יד ולהימנות אחרי תשלומי המס הקבוע גם בערי הנוצרים – בקהל האומנים (מייסטער), להחזיק אצלם עוזרים וחניכים, ואחרי כלות שנות לימודיהם – לתת להם התעודות הנהוגות המעידות על כישרונם במלאכתם. כמו כן יש להם הצדקה להתעסק במלאכתם בכל המקומות – ואף ערי הממלכה החופשיות בכלל הזה במספר קבוע לפי הערך יכוסו על מלאכתם ברישיון נציב המדינה, בלי שום מניעה, ואין לכל איש, יהיה מי שיהיה, היכולת להניא את היהודים מיסד בתי־חרושת־מעשה ומעיבוד שמה בכל מלאכת מחשבת, או להפריע אותם מקנות חצרות ושדות וכרמים, ולעבוד את האדמה כמו יתר האיכרים והכורמים הנוצרים. כמו כן הרשות נתונה ליהודים לקחת להם לעזר בעבודת האדמה שותף, אריס, או עבד נוצרי, ולעבוד איתו שכם אחד בלי שום הגבלה, ועל כן מוטלת החובה על בתי

המשפט אשר בערים ואשר במחוזות לעמוד על המשמר בעיניים פקוחות, לבל יזיד איש – יהיה מי שיהיה – להפריע את היהודים ממלאכתם (מלאכת יד או חרושת מעשה) ומעבודתם (עבודת שדה וכרם). הרשות נתונה ליהודים כמו לאזרחים הנוצרים לבקר כל בתי הספר הנמוכים והגבוהים). ואחרי כלות שנות לימודם יעמדו על המבחן וישיגו תעודות, ביחד עם תארי הכבוד (דאקטאר, מגיסטר, וכדומה) הראויים לתת להם כפי למודם, ואין כזה שום חילוק בין נוצרי ויהודי ואיסור חמור מוטל על כל איש ואיש, יהיה מי שיהיה, להניא את התלמידים העברים מחיות על פי דתם ואמונתם או להפריעם מעבודתם את האלוהים כמצווה עליהם בתורתם הקדושה.

ח. כי יהיה ריב בין יהודי ונוצרי על אודות שטרי־חובות, הלוואות, שטרי מיקנה וקניין, או על דבר סכסוכים שונים מאיזה מין שיהיו, או כי יאשמו יהודים על כל דבר פשע, או אז – יעמדו למשפט לפני בתי הדינים אשר למחוז, או לגליל, אבל בשום אופן אין הצדקה למנהלי הכפרים ופקידיהם לאסור, לשפוט או להעניש איזה יהודי, וכי יהיה דין ודברים בין אציל בעל אחוזה ובין יהודי, אז יישפט היחידי הזה כמו יתר הנתינים הנוצרים, ואין לבעל האחוזה זכות וייפוי כח לתפוש בכף את היהודי איש ריבו, או את אשתו או את בני משפחתו, או את רכושו אשר רכש לו, – וכאשר ישפוט השופט כן יקום ויהי.

ט. כי יהיה ריב בין יהודי ויהודי אחיהו הרשות נתונת לרבנים או לדינים יודעי דת ודין הורה לעשות חקירה ודרישה,, ולהוציא משפט על פי דת משה. אך אם ימאן אחר מבעלי הדין ב"פסק" הזה, הרשות בידו להציע דבר הריב שנית לפני בית־המשפט אשר לממשלה.

י. כנהוג מקדמת דנא תהי הרשות נתונה לרבנים ולפרנסים לגדור גדר בפני העוברים על דת, ולהעניש את העבריינים כחוק וכמשפט.

מהדברים הללו, אנו למדים כי המנהיגים לא ביקשו עוד חסדים ורחמים, הם ביקשו צדק ומשפט וזכויות אזרחיות מלאות, ואם כי לא נשמע קולם בכל עת, ואם כי אך לאט לאט פעלו למען דרישותיהם, לא התייאשו עוד משאיפתם לחרות ודרור ולא הסתפקו עוד במעט הניתן להם, מגמת פניהם הייתה שווי-זכויות מלא.

* * * *

ר' קאפל ממשיך במרץ לפעול למען היהודים

ב-1 במרץ 1792 נפטר הקיסר ליאופולד השני. פראנץ בן ה-24, הפך לקיסר. הוא משל משנת 1792 עד 1806 עד לפירוקה וביטולה של הקיסרות על ידי נפוליאון הראשון אחרי ניצחונו בקרב אוסטרליץ.

גם בתקופה זו, בעלות פראנץ הראשון לשלטון, **החליט ר' קאפל כי יש לעשות מעשה ולשמור על קשר עם הקיסר**. הוא נסע לארמונו כיהודי גאה והביא לו מתנה: "קערת זהב אחת מלאה אדומים (בסך עשרים אלף שקלים) והוסיף משלו עוד אלף ומאתים שקלים. והקיסר קיבל אותו בסבר פנים יפות, וידבר איתו טובות וניחומים. ויצא קאפל מאת המלך שמח וטוב לב..."¹⁷

"ובכן אנו רואים פעם נוספת הפעם את ר' קאפל "השתדלן הגדול" צועד קוממיות בהיכלי-השרים ובארמון המלוכה, ומשתדל לפעול למען

¹⁷ עמ' 58-61.

עמו ולהסיר מהם את הגזרות הקשות המתרגשות עליהם, "ויהי רב להושיע כבימי קדם...".

בחורף שנת תקנ"ט-1799, כתב ר' קאפל מכתב לקרובו, הפרנס ר' נפתלי רזנטל. וזה לשון המכתב:

"נפתלי אהובי!

פליאה דעת ממני והבין לא אוכל, מדוע לא ענית לי עד-כה על מכתבי שערכת אליך, אשר בו קראתיך לבוא הנה. במשך הימים אשר הנני יושב פה, השגתי איגרת מר' יוסף דייטש מעיר רויסניץ ומר' אליהו מפראג. קווה אקווה כי ביום הראשון לשבוע הבא יהיה בידי, ברצון ה', הדבר הנחוץ הידוע לך, למען אוכל ביום השני או ביום השלישי להראות את פני הוד מלכותו, ובצפייתי אצפה, **כי צור ישראל יצליחני בדרכי אשר אני הולך עליה.**

אם עוד לא שמת לדרך פעמיק, אחלה פניך להיכבד ולשבת בביתך, כי למה תענה בחינם בדרך כוחך, ותוציא את כספך, **אך התפללו בעדי וצומו עלי, ואל תאכלו ואל תשתו** וגם אני וביתי אצום כן ובזה אבוא אל המלך ... וקדוש ישראל יחנני וירצני ויחנני לחן ולחסד בעיני מלכנו, אמן, **בענייני עמי שמתים כל מעיניי, זמני ואוני, על כן דבריי מעטים.**

והנני שארך הנאמן

קאפל טהעבן

מכתב זה נכתב בהיות ר' קאפל בן 67 שנה, כשישה חודשים לפני פטירתו!

* * * *

במשך הזמן השתנו העתים לרעה. זכויות היהודים כלו כעשן, **מסים רבים** הוטלו עליהם עד לבלי יוכלו שאת. **"את הזכויות המעיטו ואת החיובים העדיפו"**. ויצעקו לעבר הממשלה בצר להם, ישועתם לא עלתה למקום גבוה, ניחר גרונם בקוראם – ושומע לא היה להם... **אך לא לבד נפגע מצבם החומרי, כי אם גם מעמדם המוסדי והדתי הורע עד למאד"**. פקודות חדשות יצאו תכופות זו אחר זו, אשר על ידן "הדת הולכת ומתמעטת". ועיני היהודים רואות וכלות. כל היום, ואין לאל ידם להושיע למו, **זולתי באמצעות השתדלנות הידועה לנו**.

* * * *

מאבקו של ר' קאפל מנהיג היהודים למען לא יגייסו את היהודים לצבא

ר' קאפל נאבק מאבק מתמיד עם השלטונות למען שחרור יהודים מהשרות הצבאי. היהודים היו מוכנים לגייס ממון רב כתשלום-מס כתמורה למען שחרורם מהעול הצבאי.

ר' קאפל אמר לשלטונות: "הניחו לנו ליהנות כמוכם מכל זכויות האזרחים, ואם אין – הניחו לנו את עמלנו אלו הבנים".

היהודים באותה עת עמדו בפני דילמה קשה. מחד, דרשו שווי זכויות מלא כמו לכלל האזרחים. פירושו של דבר, שתחול עליהם גם חובת הגיוס לצבא. מאידך, השרות הצבאי היקשה מאד על היהודים. במסגרת הצבאית הם לא יכלו לשמור את השבת וחגי ישראל, בצבא לא היה אוכל כשר והם נאלצו לאכול טרפות וחמץ בפסח. גויסו גם צעירים נשואים והניתוק מהבית היה לזמן

ממושך ופגע במשפחות רבות. הסיבות הללו עוררו התנגדות רבה לגיוס בקרב הציבור היהודי.

ראוי לציין שבאותה תקופה התגייסו גם יהודים לצבא ההונגרי ושפכו את דמם במלחמות והראו גבורתם הנפלאה בשדות הקטל, "בתור מתנדבים בעם, וכמו האצילים שלפניו גם המה את חרבם לא בתורת חובה, כי אם ברצון עצמם, מאהבתם את ארץ מכורתם, אולם בימים ההם נהנו היהודים מכל זכויות האזרחים בלי הבדל, ועל כן נחשבו לבנים בארץ מולדתם".

בשנת תקמ"ז-1787 חבל גליציה מפולין סופח לקיסרות אוסטריה. בעלות הקיסר יוסף השני על כסא מלכותו, חלו שינויים, הוא ביטל את הפטור של היהודים משרות צבאי.

בצר להם פנו יהודי פולין (גליציה) אל ר' קאפל טהעאבן שיחוש לעזרתם. והוא נענה לקריאתם.

בחדש שבט תקמ"ח-1788 יצאה "הגזרה" שנית בגליל ברין בעיר פאהרליץ ואח"כ "הייתה מהלכת ממקום למקום ומפינה לפינה במעלה וביהם המדינה עד חודש אדר' כי לא נמצא בו הדר".¹⁸

גם הפעם פנו היהודים אל ר' קאפל "השתדלן הגדול דמדינת הונגריה וגלילותיה", הוא יצר קשר עם שלושת חבריו הפרנס ר' אהרן לבוב (לעמבערגער), הרב דרויסניץ, ר' יוסף דייטש ור' נפתלי מער (ראזענטאל). הללו היו "מטיבי לכת", שידעו לנסח את טיעוניהם כיאות. "הם דיברו

¹⁸ עמ' 63-67.

אל הקיסר בעל-פה ולא בכתב והמה יברכו את המלך ועל ה' השליכו ייבם. הם התקבלו לראיון בערב שבת קדש, משנכנס ראש חודש אדר".

אך ר' קאפל לא הסתפק בראיון הזה. וביום הרביעי הבא! נכנס שנית לפני ולפנים, ביחד עם הסוכן, ולא הניח את ידו מהשתדלנות, אך בין כה וכה גברה מחלת הקיסר, ומה נשאר לר' קאפל לעשות? רק אחת: לתת כסף, וכסף, וכסף. השלמונים לא עזרו, "עמד הנגע ולא נרפא" בשעה זו הוא אמר: "מה שיעשה הזמן לא יעשה השכל, חכו עד יעבור זעם ותשועת ה' כהרף עין...".

מחלת הקיסר הייתה קשה, ולא ניתן לקבל ממנו תשובה כלשהי. בחודש כסלו תק"ן-1790 "שוב לקחו בידיים רמות, יהודים בעלי מלחמות". אך עוד הפעם ה"שתדלנות" עשתה את שלה כמובן תמורת ממון רב.

היו מאבקים בלתי פוסקים בין ההנהגה היהודית לבין הקיסרות בעניין השרות הצבאי של היהודים. פעמים קיבלו פטור ולעיתים השלטונות חזרו בהם מהסכמתם וגייסו יהודים לצבא.

כאשר התקבלה הגזרה לגיוס היהודים לצבא, **פעל ר' קאפל טהעבן** שלא יקחו יהודים למלחמה במדינת הונגריה כולה. כאשר צלחה דרכו הייתה ליהודים אורה ושמחה!

זמן קצר אחרי הצלחתו של ר' קאפל פרצה מלחמה בין אוסטריה וצרפת ואז החלו שרי ממלכת אוסטריה עוד הפעם לגייס היהודים לצבא. יען מה? יען לא יכלו היהודים להראות את המסמכים שניתנו להם ע"י הקיסרות המאשרים שהיהודים פטורים מלשרת בצבא.

ופעם נוספת השתדל ר' קאפל עוד הפעם לפני הקיסר, לשלם כופר־נפש ולהיפטר מעבודת הצבא. והמלך מילא את חפצו כבל אשר שאל ממנו.

בחג הסוכות תקנ"א-1791 נאסרו עשרה יהודים כדי לגייסם לצבא. כאשר שמע זאת ר' קאפל לא שקט ולא נח עד אשר הצליח לפדות את עשרת היהודים, כמובן תמורת תשלום כסף.

כאשר שמעו היהודים בשאר ארצות הקיסרות את התשועה שעשה ר' קאפל בהונגריה, אזרו כוח ושמרו על אחדות ויבואו לוינה אל הקיסר.¹⁹

הצירים יצאו מלפני הקיסר שמחים וטובי לב, "ושושנת יעקב צהלה ושמחה", בין כה וכה התאספו "טובי" מדינת הונגריה להתייעץ על צפונותיהם **ושם התעוררה השאלה:** אם לא הגיע כבר המועד לוותר ברצון טוב (לא באונס) על הבקשות לשחרור משרות צבאי, באומרם: הן בקרוב יפתח הועד ההונגרי, אשר היה רבות בשנים, בימי ממלכת יוסף, סגור על מסגר, ומה נעשה אם שרי הוועד יפקדו עלינו ללכת לעבוד בצבא? בין הנאספים היה הפרנס, ר' נפתלי רזנטל. הוא פתח את פיו ויאמר: "רבותי! נכון את השעה הנאותה, ונקבל עלינו ברצון טוב לא על ידי פקודה מגבוה – את עבודת הצבא, ואז תקווה טובה נשקפת לנו ולבנינו – כאשר הבטיחוני שרים גדולים אשר דבריהם נשמעים – להמציא לנו מעמד איתן ונכבד בארץ; כי אם החרש נחריש בעת הזאת, הנה בעוד זמן קצר נהיה נאלצים למסור את בנינו להיות אנשי-מלחמה, מבלי כל תועלת לנו ולצאצאינו, על כן נטהר נחיש מעשינו בטרם נעביר המועד הנכון..."

הדברים נאמרו בהתלהבות עצומה והאנשים קיבלו את דבריו.

¹⁹ עמ' 68-69.

"אך לפתע קם כארי מסבכו ר' קאפל טהעבן ובדברים בווערים שם לאל את הצעת ר' נפתלי, ותוכן דבריו היה: "נגל על ה' דרכנו, והוא הטוב בעיניו ייעשה. אם אויבינו יעשקו מאתנו בזרוע כוח את זכויותינו, הנה למצער נוכל לצעוק חמס על זה, וברובא דרובא ישמע קול צעקתנו. אך אם בעצמנו נוותר על זכויותינו, התהייה לנו אחר כך הצדקה לבוא ולזעוק לפני המלך? ומה הביטחון אשר אנחנו בוטחים? האם על הבטחות האנשים שאינם מקרבים אותנו אלא לצורך עצמם ובשעת הנאתם? אנשים אשר פיהם דיבר שווא וימינם ימין שקר? – גם אנוכי אוהב את מולדתי, גם אנוכי הנני עומד הכן ליתן עליה, גם אני וביתי נהיה מוכנים לשפוך עליה דמינו כמים, אך במה דברים אמורים, אם באמת תהיה גם לנו ארץ מולדת, אם באמת נחשב כבנים לה, יתנו לנו שרי־הממשלה בתחילה ארץ מולדת, ישיבו לנו את החוקים הישנים אשר עשקו מאתנו בזרוע כח, יניחו לנו ליהנות מזכות אזרח כמו יתר עמי הארץ, ובחפץ לבב ניתן את בנינו לעבוד בצבא, להגן על ארצנו וערינו, על אדמתנו ואחוזותינו. ועד העת ההיא – ייקחו את כספנו, אך לא את בנינו!" היה לא תהיה! לא נוותר על זכויותינו אף כחוט השערה, כל זמן אשר הננו עשוקי־משפט, ואם יענונו, ויתנו עלינו עבודה קשה, נוחילה לאל – ולה' הישועה!"

ר' קאפל הצליח לשכנע את שומעיו וכל הצירים הסכימו לדבריו והחליטו ללחום בעד זכותם בכל מאמצי כוחם, "אך בעוד פרנסי ארץ הונגריה נידונים על אודות ועדם פרצו מלחמות בארץ, ועוד הפעם (בשנת תקנ"ג-1793) שרי הצבא בלכתם גדודים, תבעו אנשי מלחמות יהודים, מאשר מצאו כספר־מלחמות מפקודה הישנה מהקיסר יוסף השני, הגם שבימי ליאפולד שמלך בינו ובינו, לגמרי נתבטל הדבר".²⁰

²⁰ עמ' 70-76.

ועוד הפעם עשתה חיל השתדלנות ר' קאפל בתשלום שלמונים, ועלתה בידה להוציא פקודה, כי ייתן "איש כסף עובר ערך שלושים שקלים של עבד שווה לכל נפש דמים, ואף נתנו סך זה איזה פעמים, ואמרנו מי ייתן והיה לבכם זה כל הימים".

פעם נוספת, אנו רואים את היהודים נותנים כסף וכסף בלב ונפש חפצה, כשיטת ר' קאפל, אך מניחים לעצמם את עמלם, אלו הבנים!

בשנת תקנ"ה- 1795 "נתחדשה גזרת המלך שלישית, בחג השבועות נלקחו בעלי מלחמה יהודים בכל המדינה ליום זה עתידים, ומה נורא היה יום מתן תורה, ראו נערים ונחבאו ובחורים בחורים ונקיקים באו, אמרו כאיש אחד המבלי אין כפרים,

ועוד פעם, על ידי השתדלנות נמרצת עלתה בידי היהודים לשים כופר נפשם כפי מנהג הונגריה, היינו סך מאה וארבעים שקל לכל נפש אדם. ואף החוק הזה לא נתקיים זמן רב, "ונטלו דווקא נפשות ועד עתה רק למרכבות נבחרים, וכעת גם לחרב ולאש נמסרים".

לפתע הגיעה הרווחה. כי עוד הפעם נשתנו הזמנים, ויקום מלך חדש. **הקיסר ליאופולד השני מת ובנו יורש העצר פראנץ הראשון מלך תחתיו.** הוא הגיע לפרשבורג לבקש עזרת ההונגרים במלחמתו נגד הצרפתים, "והנה ראינו את העזר אשר נתנו לו שרי ארץ הונגריה, גם חזינו את אשר הקריב ר' קאפל לקיסר בשם אחיו היהודים, ואת המנחה אשר הוסיף משלו, ובשעת הכושר הזאת לא אחר מלבקש רחמים על עמו! "ובהשתדלות על ידי השרים היושבים ראשונה במלכות עלתה בידו שלא ייקחו עוד יהודים למלחמה.

אך לא ארכו ימי השמחה, אין שלום אמר ה' לארצות אוסטריה והונגריה. מערכות־קרב מול צרפת עוד לא חדלו, ובמשך המערכה השביעית הורע מצב הממלכה, ובכך הננו רואים כי "במדינת הונגריה אשר עד עתה היהודים פטורים מלהעמיד אנשים לצבא. כעת גם עליה עבר כוס התרעלה, והפקודה באה לפתע פתאום בהיסח הדעת וגדול הרעש וחמת המציק כיוון שניתנה רשות למשחית, אינם מבחינים וחספו מאשר מצאו, כמה בעלי בתים מאישה ובנים, כגר כאזרח כמעט חדלו עוברי אורח".

ר' קאפל הגיע לוינה עומד הכן להראות את פני הקיסר ומבקש מידידו ושאר ר' נפתלי רוזנטל: "תתפללו בעדי, וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו, וגם אני וביתי אצום כן ובזה אבוא אל המלך . . . וקדוש ישראל יחננו וירצנו למצוא חן וחסד בעיני המושל, אמן!"

ותפילתו בחודש שבט תקנ"ט-1799, בששה ירחים לפני מותו עשתה מחצה, כי "ניתן להם קצבה להעמיד מעצמם מספר הצבא מאשר בחרו".

אם היה מנהיג אחר במקום ר' קאפל ללא היה מסתפק במעט אשר השיג ויחכה לימים טובים מאלה, לימי שלום ומנוחה, לכלות את אשר החל, אך לא איש כר' קאפל ישב דומם ויצפה, קול דמי אחיו צועקים אליו, והוא יתענג בנחלתו ששפרה לו? זאת לא זאת! "כל עוד נשמתי בי אשא טורח עמי ומשאם", הגה ר' קאפל ברוחו הקשה, וכבוא הקיסר למועד האביב פרשבורגה חרץ ר' קאפל בלבבו ללכת עוד הפעם אל הקיסר ולבקש ממנו רחמים בעד עמו. לשווא דיברו אוהביו ורעיו על ליבו לחדול מזה עתה, בעת חירום, לשווא הרבו בני ביתו תחינה לפניו לשוב הפעם ממחשבתו אשר חשב; הוא באחת—ומי ישיבנו?

אך בטרם הוציא את מחשבתו מכוח אל הפועל קרא אליו על ידי מכתב גלוי את פרנסי ראשי הקהילות אשר בארץ הונגריה, להתייעץ עמם. לקול קריאתו נקבצו באו כולם, איש לא נעדר ובראשם אהוב נפשו שארו הקרוב אליו, ר' נפתלי מעיר מאר.

במוצאי שבת קודש התכנסו ל"אסיפה" בבית ר' קאפל, ושם התייעצו בדבר הזה, הכל באשר לכל. למחרתו, ביום הראשון, נועד הראיון, בין השעה התשיעית והעשירית לפני הצהרים בארמון ההגמון הראשי ובמעמד הגראף קארל ציכי, והקנצלר הגראף קארל פאלפי וההגמון הראשי הנסיך באטהיאני. ר' קאפל לא אכל ולא שתה בטרם הלך להראות את פני הקיסר, וכל הפרנסים מערי המדינה נקבצו באו לבית "השתדלן הגדול" ושם חיכו על בואו בשלום. אך רעו וידידו ר' נפתלי לא מש ממנו, וילוהו על דרכו האחרונה. הקיסר קיבל אותו גם הפעם בסבר פנים יפות ונתן לו רישיון להציע לפניו משאלותיו.

אך מי תיכן את רוח האדם? — "השתדלן הגדול" ר' קאפל, אשר עמד פעמים אין ספורות לפני ארבעה מושלים, ובלשונו הבהירה והנימוסית היטה תמיד את לב המלכות לטובה, "הפרנס הנעלה" אשר היו לו מהלכים בבתי המלוכה ובחצרות שרי המלוכה זה חמישים שנה, ולמד כיצד לדבר על ליבם ולשכנעם להעביר את רוע הגזרות.

ר' קאפל חש כי תמה דרכו, וזו היא הפעם האחרונה "שזכה להיכנס לפני ולפנים ולדבר עם מלכו בתור "שלוחא־דרחמנא" [שליחו של הקב"ה] ונפשו הנדיבה אותה לפדות את ישראל מכל צרותיו, ולהושיבו עם נדיבים, כבימי עולם וכבשנים קדמוניות —

וכך אמר לקיסר: **"אדוני ומלכי! את כספנו ואת רכושנו ניתן בלב ונפש חפצה ככל אשר תצונו, כל אשר לנו הננו נכונים להקריב על מזבח ארצנו; הננו עומדים הכן לשפוך גם את דמנו כמים למענך, אדוני ומלכי! אך מה יש לנו לקוות? – כולנו נחלה פניך: הואילה נא, ותן לנו שווי־זכויות!**

הנה זקנתי, בן שישים ושבע שנה אנוכי היום, הנני אב לתשעה בנים ובנות, ובכל זאת – אם תחננו ותרצנו בזכויות אזרח – הנני עומד הכן לצאת בצבא – ביחד עם בניי – לעבוד עבודת הקודש, עבודת־הצבא, בכל נפשנו ומאודנו למענך, אדוני ומלכי, ולמען ארץ מולדתנו, עוד הפעם אשנה את דברי הננו נכונים להיות נודדים ללחם, להיות עבדים דלים ורשים, להשתחוות לאגורת כסף להשיב את נפשנו, וכל אשר לנו ניתן, **אך את בנינו נקריב לקורבן רק אחרי אשר נזכה להשיג שויון־זכויות, ונהיה אזרחים גמורים כמו יתר אנשי ארץ הונגריה או למצער אם תקווה טובה נשקפת לנו להגות זכויות כאלה כימים הבאים".**

כמה אומץ רוח נחוץ היה לסוחר עברי יליד הגטו להביע דברים נמרצים כאלה לפני מלך אדיר יושב על כסא אחת הממלכות היותר גדולות בתבל, בשנם הללו!

הקיסר לא חפץ להתנות תנאים לשתדלן היהודי, ולכן, תשובתו הייתה מעורפלת. אך ר' קאפל עמד על דעתו ויאמר: "אם כן הוא, הנה ניתן כופר נפשנו, ככל אשר תשית עלינו, אדוני ומלכי ומה לנו עוד לעשות, בתור זרים בארצנו, הן כל אשר לנו נתן בנפש חפצה, ומה תבקש עוד אדוני ומלכי ותעש?".

הקיסר לא נאות לקחת מהיהודים את כספם. ר' קאפל ניסה פעם נוספת להטות את לב המלך לטובה ויציע לו להרשות ליהודים לשכור להם ממלאי מקומם בעבודת הצבא, **אז זעף לב הקיסר**, וימלא חמה, ויענה בשצף קצף: "האתן למכור דם הנוצרים?"

כראות ר' קאפל כי במעט נכזבה תוחלתו להושיע את עמו, **עזבה אותו רוח המתינות והנימוס, ואמר דברים בעוז: "את בנינו נקריב לקורבן אך אחרי אשר נזכה להשיג שווי זכיות..."**

וישסעהו הקיסר בדבריו ויאמר בקול מושל ומצווה: "מאימתי ניתנה הצדקה לנתינים להתנות תנאים את מלכם? על עבדים נאמנים מוטלת החובה אך לשמוע ולעשות".

ר' קאפל לא היה יכול להתאפק עוד, **ויקרא בקול חוצב להבות אש**, בקול יוצא מקרב לב נרעש ונפעם: "מאהבתנו הבלתי מוגבלת אשר נאהב אותך, מליבנו ומחפצנו האדיר לראות ולחדות באושרך ובשמחתך – נרהב עוז לדבר לפני הוד מלכותך אימרי אמת, כי אחת לא אוכל לכחד ממך, אדוני ומלכי ישראל שונאי ישראל כלו כעשן כלו, ועדים נאמנים על זה הינם: פרעה, נבוכדנצר, המן, טיטוס".

להימנות בכלל "שונאי ישראל" לא אבה הקיסר פראנץ הראשון בשום אופן. ומי יודע מה־נעשה "בפרנס היהודי" לולא נפל באין אונים – מלוא קומתו ארצה ויתעלף... **ויחרד הקיסר ויילפת למראה האיום הזה, וליבו מלא יראת־הכבוד ורחמים על היהודי העשוי לבלי חת.** והאובד ביגונו באהבתו את עמו, אהבה בלי מצרים

ושרייהממשלה הגרפים פלפי וציכי חשו לעזרת "היהודי" הרימו אותו מן הארץ ויראו כי פניו חיוורים כפני מת, ויתמכוהו בזרועותיהם, אחד מזה ואחד מזה, ויובילוהו אל הלשכה הסמוכה, וגם ראשהגמונים באטהיאני נלווה עימהם בתור בעל הבית, ושם הושיט ליהודי ר' קאפל מעט מים קרים. להשיב את נפשו... כמעט פקח את עיניו, יצא אליו שליש הקיסר, ויאמר אליו בשם אדונו בלשון רכה וברוב חיבה: "סע נא לשלום לביתך, בעוד שעה תקבל שמה תשובת הקיסר".

בשובו לביתו לא גילה לאיש את אשר קרהו, ובמנוחה שאננה פקד לעומדים סביבו שיעמידו צופים בכל הדרך אשר בין ארמון ההגמון הראשי ובין ביתו, ורווח ישימו בין צופה לצופה כעשרים צעדים ויחכו עד אשר יראו מרכבה רתומה לסוסים דוהרים יוצאת משער הארמון, יקרא הצופה הראשון "הנה זה בא!" והשני השומע את קולו ישגה את הקריאה "הנה זה בא!" וכן כולם עד אשר ברגע במימרה יוודע קול הקריאה בבית "ראש הקהל".

ור' קאפל ישב על כסאו וכל הפרנסים מערי המדינה עומדים סביבו וכולם מחכים בכיליון עיניים לדעת מה יעשה בם. אחרי עבור רגעים אחדים המו הרחובות מקול הקריאה "הנה זה בא!" ובאחת ממרכבות הארמון ישב שלישו של הקיסר, והעגלון דפק בחזקה את הסוסים קלייהמרזץ, למען ימהר "השר המבשר" לבוא לבית ר' קאפל ובבואו עם הספר, וידרוך על מפתן האולם ששם נמצא "ראש הקהל" בחברת רעיו הפרנסים נתן שלום לר' קאפל ויאמר לו: "דבר סתר לי אליך, אדוני, בשם הוד מלכותו". ויקום ר' קאפל ממושב ויובילוהו אל החדר הקרוב וייסגר הדלת אחריו... **פתע נשמע מן הלשכה הסמוכה קול זעקה גדולה ומרה, ויחרדרו האנשים אשר בבית, ורצו כולם אל**

החדר השני שבו נמצא ר' קאפל במצב עילפון ועל חיקו מגילת ספר שבה הודיע הקיסר לר' קאפל כי ניתן פטור ליהודים מעבודת הצבא!

ר' קאפל חש כי אינו מצליח לשכנע את הקיסר להעניק לנתיניו היהודים חוק שוויון זכויות בלי הבדל. הוא ציפה שינתנו זכויות אזרחיות ליהודים ואז הקיסר יוכל לגייס יהודים לצבא. "ועתה, – הנה תחזינה עיניו כי מסירת נפשו הייתה לריק, ותקוותו – מפח נפש! ורוחו הכבירה העשויה לבלי חת חלפה ואיננה עוד". מהיום הנורא הזה נשבר ליבו בקרבו ויטיאש מן החיים.

כאשר שמע הקיסר את אשר קרה לר' קאפל, נכמרו רחמיו עליו, הציע לר' קאפל עסקה, היינו, למסור לממשלת סחורה בסך 1,500,000 שקל, ותקווה טובה נשקפה לו להרוויח מזה סכום עצום (לפי מעמד הכספים בימים ההם) למען תהייה לו לכסות עיניים, אך כבר עבר המועד! ר' קאפל הלך מיני אז כצל, רוחו נפלה, ראשו שח, נס ליחו, וכוחותיו התמעטו מדי יום ביומו, וישווה וידמה לארז אדיר אשר לא עצר כח להיכנע לפני רוח סועה וסער, על כן יעצו רופאיו להביאו למרחצאות אשר בקרלסבד.

מחלתו גברה עליו שם, וחיש נוכחו הרופאים לדעת, כי אפסה כל תקווה להשיבו לאיתנו. ור' קאפל ידע כי קיצו הולך וקרוב וכאשר שאלו האנשים, שעמדו לפניו את פיו, אם יסכים כי יובילוהו אחרי כן לעיר מולדתו פרשבורג, והוא השיב להם:

**"במקום אשר לא מצאתי מנוח בעודי חי עלי אדמות אפחד למאוד אם
אמצא שמה אחרי-מותי מנוחה נכונה".**

ר' קאפל נאבק במחלתו ולבסוף וביום ב' כ"ה מנחם אב שנת תקנ"ט-1799
ניצחו האראלים את המצוקים ורוחו הקדושה והטהורה שבה אל האלוקים.
לשמע הידיעה על פטירתו, המספד היה גדול בעיר פראג ובבנותיה, ובכל מקום
אשר דבר פטירת ר' קאפל מגיע, הן בביהם והן בהונגריה, הן בגליציה והן
במעהרן, אבל גדול ליהודים, על אובדן גיבורם, לוחם מלחמתם.

פ"נ

הקצין המפורסם לשם ולתהילה ולתפארת כ"ה

יעקב קאפל טהעבן

פו"מ רק"ק פיעסבורג ושתדלן גדול ליהודים במדינת
הגר וגלילותיה בן המנוח הר"ר אברהם ז"ל .
"עדה המצבה, על צרה רבה, קמה גם ניצבה, כ"ה אב,
נפשי ובשרי עלי יכאב, עיני ולבי יילילו למוראב, אביעזר
ואבי נדיב, גשם נדבות סמך לכל הנופלים דכאי לבבות,
השיב לב בנים על אבות, נח איש יעקב ידו אוחות
בעקב ענוה, להשתתף בצער כל לבב דווה, בתנחמו השקהוכגן רווה,
יעקב הלך לדרכו הנכונה, ויפגעו בו מלאכי השגחה העליונה, להוליך
נפשו לבית מעונה לאמר:

פה תמות מות ישרים, גם תיקבר במבחר הקברים,
ומעשיך יהללוך בשערים. פרעסבורג!
בת בבל השדודה, כציפור על גג בדודה,
הייתה כאלמנה גלמודה. ארץ הגר שפחת צרה מכפלת,
תחת היותך המהוללת, עתה שער עזרתך ננעלת, קטנת השנה הזאת
המעברת, בעברתך העברת מעלי האדרת, הסר המצנפת והרם עטרת,
ואני נותרת שחרחרת, תחת היותי גברת,
איך נדמיתי לארץ אחרת, אשר דרכיה סוררת,
תחת הנותר מכל אבקת רוכל מקוטרת".

מת יום ב' כ"ה אב תקנ"ט לפ"ק.

תנצב"ה

מתנגדיו של ר' קאפל מנסים להכפישו לאחר פטירתו אך ללא הצלחה

לאחר פטירתו של ר' קאפל רצו שונאי נפשו להכפישו ועל זה כבר נאמר: ש"בני קורח לא מתו!". כלימה תכסה פנינו לזכר השערורייה שנהייתה בפרשבורג מאת ראשי־בריוני אחדים יהודים שהעטו על עדתם קלון, אשר לא יוכל להמחות עד העולם.

כאשר הגיעה השמועה על פטירתו של ר' קאפל אשר הקדיש את כל ימי חייו, זמנו ואונו למען אחיו בני עמו, קמו אנשי רשע יהודים שניסו להכפישו לשווא. הם חדרו לביתו ולא חסה עיניהם על האבלים הנוגים, ניגשו לארגזים שבתוכם היו מסמכים רבים, הוציאו אותם כי חשבו שימצאו שם רישומים שר' קאפל לקח לעצמו מכספי הציבור.

"אך מה בושו משברם! כי בעת אשר כל "הפרנסים" נסעו למסעיהם לטובת הקהל על הוצאות הציבור, הנה בספרי ר' קאפל ז"ל מצאו לא רק ששמר את כספי הציבור כאישון עינו, והתברר כל לא חסר מהם מאומה". גם התברר מתוך עיון במסמכים כי כל ההוצאות העצומות שהוציא ר' קאפל שהיה "ראש הקהל" ו"שתדלן גדול" – ההוצאות האלה הוציא אך ורק מכיסו ולא לקח לעצמו מאומה מכספי הציבור שהיו מופקדים אצלו, "וכל זה עשה בחשאי, מבלי אשר תיוודע לאיש צדקת פזרונו בישראל . . .

**נעמוד בדומיה והערצה למנהיג שהביא תהילה וכבוד לבני עמו
בעת הגזרות הקשות שנחתו על היהודים בתקופת מנהיגותו.
מנהיג כריזמתי, ישר דרך, איש מופת אשר דאג לבני עדתו ללא
משוא פנים. אופן מנהיגותו תשמש השראה למנהיגי העתיד.**